

до застави та первинного внеску. Здешевлення кредиту стане можливе за рахунок зниження ставок по депозитах. Вітчизняні банки вже зіткнулися з необхідністю розширення мереж і готові відкривати нові відділення і в регіонах, і в столиці.

Отже, реальна іпотека може існувати тільки в стабільній державі з розвинутою і стабільною економікою. І якщо ринок буде розвиватися і підтримуватися з боку державних органів такими ж темпами, як і в 2010 р., то за оптимістичним прогнозом ринок іпотеки досягне докризового рівня в поточному році.

- 1.Людкевич Г. Іпотечне кредитування на практиці // Янус-Нерухомість. – 2002. – № 14. – С.15-17.
- 2.Юргелевич С. Основні принципи іпотеки та іпотечне кредитування // Вісник НБУ. – 2002. – № 1. – С.34-35.
- 3.Александрова М.М., Маслова С.О. Гроші. Фінанси. Кредит. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: ЦУЛ, 2002. – 336 с.
- 4.Лагутін В. Іпотечний кредит в Україні: перспективи і можливі наслідки // Банківська справа. – 2003. – №4. – С.42-51.
- 5.Задерей Н. Іпотеку затаврували // Контракти. – 2004. – № 15. – С.7-12.
- 6.Руденко В. Долгожданные убытки // Контракти. – 2011. – №8. – С.16-17.
- 7.http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/index.htm.
- 8.Лисицына П. Ипотечная приманка // Weekly.ua. – 2011. – №07. – С.26-28.
- 9.Лисицына А. Спасение ипотеки: варианты "у них" и "у нас" // http://www.prostobank.ua/zhile_v_kredit/stati/spasenie_ipoteki_variandy_u_nih_i_u_nas.
- 10.Проект Постанови про повернення на доопрацювання проекту Закону України про внесення змін до Закону України "Про іпотеку" (щодо термінів виконання обов'язків за іпотечним договором) №3470/П від 19.10.2009 р. // http://portal.rada.gov.ua:7777/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=33897.

Отримано 15.03.2011

УДК 336.71 : 339.178.3

К.В.СЛЮСАРЕНКО, канд. екон. наук, М.О.ЛОКАЙЧУК

Криворізький економічний інститут ДВНЗ «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана»

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ФАКТОРИНГОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Розкривається сутність факторингових операцій, значення факторингу в управлінні дебіторською заборгованістю підприємств. Досліджено основні тенденції та перспективи розвитку ринку факторингових послуг в Україні.

Раскрываются сущность факторинговых операций, значение факторинга в управлении дебиторской задолженностью предприятий. Изучены основные тенденции и перспективы развития рынка факторинговых услуг в Украине.

This article reveals the essence of factoring operations and the value of factoring in the management of accounts receivables of the companies. The main trends and market prospects of factoring services in Ukraine are also studied.

Ключові слова: рефінансування, факторинг, прямий та опосередкований факторинг, конвенційний та конфіденційний факторинг, факторинг з правом регресу, факторинг без права регресу.

В сучасних умовах господарювання однією з проблем функціонування багатьох суб'єктів підприємництва в Україні є недостатність фінансових ресурсів. Причиною цього є криза неплатежів через неспроможність дебіторів повністю та своєчасно розрахуватися за своїми зобов'язаннями, що спричинює значний ріст дебіторської заборгованості підприємств. Як результат, гроші втрачають свою купівельну спроможність, зменшуються можливості отримання доходу від інвестування коштів у виробництво, збільшуються витрати підприємств на залучення додаткових джерел фінансування. Тому на сьогоднішній день, факторингові операції розглядаються як гнучкий інструмент в розрахунково-платіжних відносинах, що дозволяє постачальнику мінімізувати або зовсім зняти з себе всі комерційні ризики та сприяє прискоренню оборотності засобів і зростанню прибутку. Саме тому для вітчизняних суб'єктів господарювання в посткризовий період актуальним є використання факторингу як інструмента управління дебіторською заборгованістю, найбільш пристосованого до сучасних процесів розвитку економіки.

Вагомий внесок у розвиток теорії і практики здійснення факторингових операцій, а саме щодо механізму надання факторингових послуг, їх видів за різними критеріями, особливостей впровадження нових платіжних інструментів у світогосподарські зв'язки, зробили такі зарубіжні науковці, як Е.Д.Доллан і К.Л.Кембелл [1], Ж.Перар [2], П.Роуз [3]. Серед вітчизняних вчених економістів, які розкрили суть факторингу як фінансової операції, визначили принципи та особливості його використання як інструмента управління дебіторською заборгованістю, слід виділити таких авторів, як І.А.Бланк, А.М.Мороз, М.І.Савлук, А.М.Поддєрьогін [4-6].

Мета дослідження – дослідити стан розвитку факторингу в Україні та надати рекомендації щодо покращення реалізації факторингових послуг на вітчизняному ринку.

У світовій практиці факторингові операції стали широко використовуватись для обслуговування процесів реалізації продукції, починаючи з 60-х років минулого сторіччя. Ринок факторингових послуг в Україні бере початок з середини 90-х років, що пов'язано з адаптацією вітчизняної економіки до ринкових умов та становленням дворівневої банківської системи.

Не дивлячись на динамічний розвиток цього сектору фінансового ринку, вітчизняне законодавство щодо здійснення факторингу є невре-

гульоване: відсутній Закон України «Про факторинг», який би регламентував механізм та принципи здійснення факторингу, встановлював стандарти надання факторингових послуг банківськими й небанківськими установами, а також особливості оподаткування факторингових операцій ПДВ.

В Україні факторинг регулюється Господарським кодексом, Законами України «Про банки і банківську діяльність», «Про податок на додану вартість» і «Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг». Зазначені вище законодавчі акти неузгоджені між собою, а відповідне регулювання незадовільне та суперечливе, часто навіть у межах одного законодавчого акта.

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність», факторинг – це придбання банком права вимоги на використання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари або надані послуги, приймаючи на себе ризик виконання таких вимог та прийом платежів [7]. Згідно з Господарським кодексом, факторинг – це фінансування під відступлення права грошової вимоги [8]. В Законі України «Про податок на додану вартість» факторинг розглядається як операція з переуступки першим кредитором прав вимоги боргу третьої особі другому кредитору з попередньою або наступною компенсацією вартості такого боргу першому кредитору [9]. Слід зазначити, що тлумачення факторингу в українському законодавстві, порівняно із зарубіжним досвідом, є дещо звуженими. Відповідно до «Конвенції про міжнародний факторинг», до якої Україна приєдналася 11.01. 2006 р., факторинг передбачає виконання як мінімум двох з наступних функцій: наявності кредитування у формі попередньої оплати боргових вимог; ведення бухгалтерського обліку реалізації продукції; інкасування заборгованості (управління кредитом); страхування постачальника від кредитного ризику [11]. На нашу думку, дане тлумачення є найбільш точним, оскільки трактує факторинг як комплекс фінансових послуг щодо фінансування оборотного капіталу.

В даний час виділяють декілька видів факторингових операцій:

- прямий (бере участь лише один фактор) та опосередкований (беруть участь два фактори);
- розкритий (операція, в якій покупцеві повідомляється про факторингову угоду) та нерозкритий (покупцеві не повідомляється про операцію);
- конвенційний (комплексна система фінансового обслуговування, яка містить бухгалтерський облік, розрахунки з постачальниками, страхове кредитування, представництво тощо) та конфіденційний (обмежується виконанням тільки деяких операцій);

— факторинг без фінансування (роль фактора зводиться до інкасування фінансових документів) та факторинг з фінансуванням (викуп рахунків-фактури клієнта і виплата йому грошових кошти у розмірі 80-90% від суми боргу);

— з правом регресу, тобто зворотної вимоги до постачальника відшкодувати сплачену суму та без права регресу.

З перелічених видів факторингу найпопулярнішим видом факторингу в Україні є прямий. Через значні ризики лише деякі фактори в Україні надають послуги безрегресного факторингу. При цьому оферентами можуть висуватися умови або страхування ризику невиконання зобов'язань з боку клієнта і його дебітора, або оформлення забезпечення у вигляді застав, поручительств.

Основні переваги й недоліки факторингу наведено в табл.1.

Таблиця 1 – Переваги та недоліки факторингових послуг

Переваги	Недоліки
фінансування надається на строк фактичного відстрочення платежу дебіторів сума фінансування не збільшує заборгованість за кредитами у балансі клієнта, при тому, що зменшується обсяг дебіторської заборгованості	жорсткі вимоги банку до документів, що надаються, стосовно продажу товарів
фінансування погашається з коштів, що надходять від дебіторів фінансування супроводжується сервісом, який включає кредитний менеджмент, захист від ризиків, консалтинг фінансування не потребує надання заставного забезпечення	необхідність поручительства за клієнта
розмір фінансування може збільшуватися в міру зростання обсягів продажу клієнта прискорення обігу капіталу покращення стану дебіторської заборгованості клієнта	дорожча в порівнянні з кредитом ціна

Як видно з табл.1, факторинг має значно більше переваг, ніж недоліків, що пояснює його привабливість на світовому фінансовому ринку як інструмента управління дебіторською заборгованістю. Так, найбільш суттєвими перевагами факторингових послуг є прискорення оборотності дебіторської заборгованості клієнта, мінімізація ризиків підприємства, пов'язаних із постачанням товарів з відстрочкою платежів, невідображення факторингових операцій у балансі клієнта.

Головним недоліком факторингу є висока плата за його використання, порівняно з отриманням кредиту.

Вартість факторингу, в свою чергу, складається з:

- плати за фінансування – на рівні банкового кредиту;
- комісії за факторингове обслуговування — фіксована сума від обсягу переуступлених вимог (залежить від кількості дебіторів, переданих на факторинг, і середнього відстрочення платежу);
- плати за обслуговування операцій (обробка документів, ведення обліку операцій, інформаційне забезпечення клієнтів щодо платіжної дисципліни дебіторів).

На сьогодні обсяг послуг факторингу у країнах Європи становить до 10% ВВП (в Україні лише 0,6% ВВП). Активно зростають обсяги факторингових послуг у країнах Прибалтики та Росії [12]. Що стосується України, то обсяг наданих факторингових послуг на вітчизняному ринку динамічно зростає, про що свідчить табл.2 [10].

Таблиця 2 – Аналіз обсягу наданих факторингових послуг фінансовими компаніями за 2005-2009 рр.

Показник	Роки					Темп приросту,%			
	2005	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009
Обсяг наданих факторингових послуг, млн. грн.	62,0	141,0	429,1	1448,2	1594,9	127,4	204,3	237,5	10,1
Всього послуг наданих фінансовими компаніями, млн. грн.	381,7	510,1	11245,2	15234,9	21834,0	33,6	2104,5	35,5	43,3
з них частка факторингу, %	16,2	27,6	3,8	9,5	7,3	378,8	9,7	669,4	23,4

Як видно з табл.2, темпи зростання обсягу наданих факторингових операцій у 2005-2009 рр. не відзначалися стабільністю. Так, найбільший приріст факторингових операцій за останні чотири роки припадав на 2008 р. Їх обсяг збільшився майже в 2,5 рази, а частка в загальній сукупності наданих фінансових послуг складала лише 9,5%.

Протягом 2008 р. фінансові компанії, які знаходяться в Держреєстрі, уклали 5662 договори факторингу загальним обсягом 1,4 млрд. грн. проти 1852 договорів на загальну суму 430 млн. грн. у 2007 р. Тенденції негативного характеру, які склались у другому півріччі 2008 р. в економіці України, не вплинули на результати діяльності факторингових компаній за цей період, про що свідчить зростання обсягів укладених договорів факторингу.

Найнижчий же темп приросту, на відміну від 2008 р., спостерігався у 2009 році. Хоча в абсолютному розмірі обсяг факторингових по-

слуг, наданих фінансовими компаніями у 2009 році порівняно з 2008 роком зріс на 146,7 млн. грн., у відносному еквіваленті ріст склав всього 10,1%.

У 2009 р. зменшення обсягів факторингових операцій відбулося внаслідок нестійкого фінансового стану як клієнтів (виробників і торговельних компаній), так і банків та факторингових компаній. У 2009 р. через фінансову кризу торговельні компанії не змогли розрахуватися за своїми зобов'язаннями. Як наслідок, у банків виросли обсяги простроченої заборгованості, і учасники ринку прийняли рішення тимчасово припинити надання факторингових послуг через занадто високі ризики.

У 2010 р. намітилася позитивна тенденція надання факторингових послуг. Так, за 9 місяців 2010 р. фінансовими компаніями було надано факторингових послуг на 3,9 млрд. грн., що майже в 4 рази більше, ніж за аналогічний період 2009 р., і в 5 разів більше, ніж за аналогічний період 2008 р. У III кварталі 2010 р. спостерігалось стрімке збільшення обсягу укладених договорів факторингу. Так, було укладено 1212 контрактів (проти 651 у III кварталі 2009 р.) на суму 1 218,3 млн. грн.

Підвищення активності торговельних компаній сприяло збільшенню попиту на фінансові операції в цілому та факторингові зокрема. Так, у порівнянні з січнем-травнем 2009 р. експорт у першому півріччі 2010 р. збільшився на 31,4%, імпорт – на 25,9% [11]. Крім того, досить багато суб'єктів господарювання наприкінці 2009 р. – початку 2010 р. при укладанні нових договорів постачання на 2010 р. стали вимагати збільшення строку товарного кредиту, тому для підтримки поточної діяльності та виконання власних зобов'язань постачальники стали активніше використовувати можливості факторингового обслуговування.

Основними оферентами вітчизняного факторингу на сьогодні є: Сведбанк, Укрсоцбанк, Укрексімбанк, ОТП Банк, РайффайзенБанк Аваль, Українська фінансова група. Ці банки є лідерами, займаючи близько 60% ринку. Серед нечисленних факторингових компаній найактивнішими є Арма Факторинг і створена в 2005 р. Перша факторингова компанія.

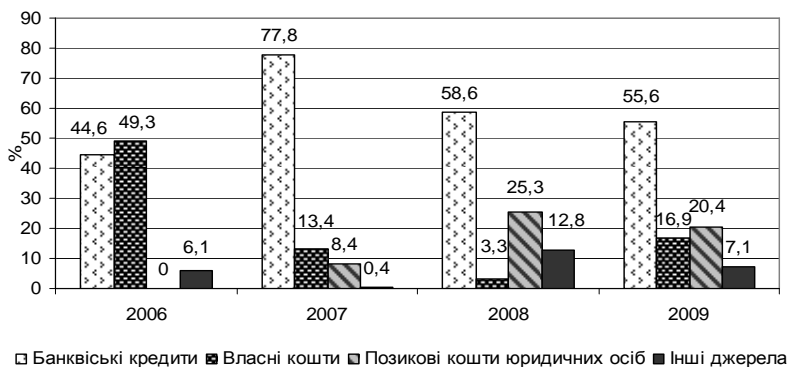
Основними споживачами факторингових послуг в Україні є: виробники товарів (продукти харчування, фармацевтика, парфумерія, косметика, канцелярські товари); торговельні підприємства (як правило, підприємства оптової торгівлі); підприємства сфери послуг (рекламні, транспортні, поліграфічні, туристичні, телекомунікаційні).

Характеризуючи розподіл факторингових операцій на кінець 2009 р., можна зробити висновок, що найменшу питому вагу з укладе-

них договорів факторингу за основними галузями мають хімічна промисловість. Протягом 2009 р. договори факторингу не мали місце в таких галузях, як легка промисловість, машинобудування, металургія, транспорт та ін. У III кварталі 2010 р. найменшу питому вагу з укладених договорів факторингу за основними галузями мають легка промисловість, сфера послуг і харчова промисловість (0,5%, 1% та 1,2% відповідно). Значно більшу частку займають машинобудування та металургія (11,5 і 29,2%, відповідно), а найбільшу частку (56,6%) охоплюють інші галузі.

Слід зазначити, що більшість українських факторів хочуть працювати з великими компаніями, оборот яких дозволяє банкам заробити на комісіях, тому факторинг в Україні сьогодні вважається послугою для корпоративних клієнтів. Крім того, факторинг як інструмент управління дебіторською заборгованістю не надто використовується підприємствами важкої промисловості, в тому числі гірничо-металургійної. Однак, такі підприємства є перспективними клієнтами оферентів факторингу в Україні, яким слід звернути увагу на цей вид послуг.

Важливим показником, що характеризує факторингові послуги, є джерела фінансування зазначених послуг. Узагальнені дані щодо джерел фінансування факторингових послуг зображено на рисунку [10].

Структура джерел фінансування укладених факторингових договорів

Як видно з рисунка, у 2009 р. фінансування за рахунок банківських кредитів порівняно з 2008 р. майже не змінилося, де 2/3 загального обсягу джерел фінансування факторингових послуг припадало на банківські кредити та позикові кошти юридичних осіб. Характеризуючи структуру джерел фінансування факторингових операцій за 2009 р.,

слід зазначити, що питома вага власних коштів значно зросла до 16,9% від загальної суми фінансування факторингу, а частка банківських кредитів зменшилася на 3 в.п. Це в свою чергу і пояснює зростання обсягу факторингових операцій у 2009 р.

Очевидно, що фінансова криза впливає не лише на перерозподіл факторингових договорів за основними галузями, але і на зміну структури джерел фінансування факторингових операцій.

На сьогоднішній день, незважаючи на динамічний розвиток факторингу в Україні, існує ряд проблем, притаманних даному ринку фінансових послуг, серед яких:

- неузгодженість законодавства з приводу визначення факторингу, оподаткування факторингових операцій ПДВ, регламентації стандартів надання факторингових послуг тощо;

- нерозвиненість мережі спеціальних факторингових компаній, для яких цей вид операцій є профільним, на відміну від банків;

- використання банком при оцінюванні потенційного клієнта факторингу схеми, ідентичної при кредитуванні, що суперечить самій природі факторингу, оскільки він не є аналогом кредиту й спрямований на зростання продажів та рентабельності;

- запровадження факторингу утруднюється прийнятою практикою ведення торгово-збутових операцій, яка передбачає передплату та майже повну відсутність комерційного кредиту [13];

- неконтрольованість якості факторингових послуг в Україні, що зумовлено відсутністю закріплених вимог щодо стандартів якості послуг факторингу у законодавстві;

- великий відсоток перевідступлення боргу, котрий сьогодні застосовують фінансові установи у тарифах на обслуговування. У розвинених країнах вартість факторингу складає в середньому 1,5-2% від суми постачання, а в Україні тарифи за факторингове фінансування коливаються у межах 16-40%, що залежить від цінової політики фактора. За рахунок підвищених тарифних ставок фінансові установи намагаються компенсувати можливі збитки від невиконання клієнтами своїх зобов'язань;

- висока собівартість факторингових послуг, що може окупитися лише за умов великого обороту, що перешкоджає розвитку факторингу в невеликих фінансових компаніях.

Як вважають експерти Міжнародної фінансової корпорації, ринок факторингових операцій до кінця 2011 р. складатиме близько 90 млрд. грн. Однак, аналітики вітчизняного фінансового ринку зазначають про малоймовірність такого інтенсивного росту факторингових операцій у

2010 р. Новим клієнтам у найближчі півроку одержати факторингові послуги буде дуже складно і дорого. Тільки розвиток економіки, стабілізація ситуації із простроченою заборгованістю в банках та зростання конкуренції будуть сприяти пробудженню лояльності фінансових установ до своїх нових клієнтів та зниженню вартості послуг. А це, за різними оцінками, відбудеться не раніше другої половини 2011 р. [14].

Отже, факторинг – унікальний фінансовий інструмент, який може ефективно вирішувати велику кількість завдань та проблем, що стоять перед підприємством, у тому числі: економічні, фінансові, маркетингові. Для забезпечення розвитку ринку факторингу в Україні необхідно створити передумови для формування спеціалізованих факторингових компаній, які зможуть професійно здійснювати факторинг як комплексну операцію: фінансування, інформаційно-аналітичне обслуговування, робота з дебіторами клієнта, що спрямована на дотримання умов договору щодо строків оплати за рахунок кваліфікованих кадрів з питань факторингу та вузької спеціалізації таких фінансових установ. У цьому контексті є плани Держфінпослуг щодо створення державної факторингової компанії для обслуговування боргів кредитних спілок.

Для подальшого розвитку факторингу на вітчизняному ринку необхідно прийняття заходів законодавчо-нормативного характеру стосовно регламентування здійснення факторингових операцій, а саме стосовно факторингових операцій як об'єкта оподаткування ПДВ, а також створення пільгових умов для вже діючих та новостворених фінансових компаній, що надають факторингові послуги в сфері оподаткування. Такі заходи дозволять зменшити вартість факторингових послуг і сприятимуть залученню більшої кількості клієнтів.

1. Доллан Э.Дж., Кембелл К.Л. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика / Э.Дж. Доллан, К.Л. Кембелл; [пер.с англ. М.Д. Лукашевича]. – Л., 1991. – 371 с.
2. Перар Ж. Управление международными денежными потоками / Ж. Перар. – М.: Финансы и статистика, 1998. – 146 с.
3. Роуз Питер С. Банковский менеджмент: предоставление финансовых услуг / Роуз Питер С.; [пер. з англ. М.В. Белова]. – М.: Дело Лтд, 1995. – 743 с.
4. Бланк И.А. Управление активами / И.А. Бланк. – К.: Ника - Центр, 2000. – 720 с.
5. Банківські операції / [А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін.]; за ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза. – К.: КНЕУ, 2002. – 476 с.
6. Фінансовий менеджмент / [А. М. Поддєрьогін, М. Д. Білик, Л. Д. Буряу та ін.]; за ред. проф. А.М. Поддєрьогіна. – К: КНЕУ, 2005. – 536 с.
7. Про банки і банківську діяльність: Закон України №2121-III від 07.11.2000 р.
8. Господарський кодекс України №436-IV від 16.01.2003 р.
9. Закон України «Про податок на додану вартість» №168/97-ВР від 03.04.1997 р.
10. Звіт про роботу Держфінпослуг України за 2007-2009 рік <http://www.dfp.gov.ua>.
11. Рынок факторинговых операций Украины. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://banker.ua/bank_offers/2008/09/25/1180432945.
12. Факторинг в Україні та світі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.eximb.com/ukr/corporate/factoring/place>.

13.Богута Н. Факторинг для бизнеса: игроков мало, риски высокие. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bin.com.ua/news/finance/finances/103243-factoring-dlya-biznesa-igrokov-malo-riski-vysokie.html>.

14.Рынок факторинговых операций до конца 2010 г. достигнет 80 млрд грн, - IFC. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rbc.ua/rus/newslineshow/rynok_faktoringovyh_operatsiy_do_kontsa_2010_g_dostignet_80_mlrd_grn_ifc_19032010.

Отримано 15.03.2011

УДК 339.749 : 658.11

Г.П.ДОМБРОВСЬКА, канд. екон. наук, Е.В.БЕРЕЖНА

Українська інженерно-педагогічна академія, м.Харків

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОЇ САНАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Пропонується механізм фінансової санації підприємства. Розглянуто стадії фінансової санації, комплекс заходів, направлених на подолання фінансової кризи.

Предлагается механизм финансовой санации предприятия. Рассмотрены стадии финансовой санации, комплекс мероприятий, направленных на преодоление финансового кризиса.

The mechanism of financial cost of enterprise is offered in the article. The stages of financial cost, complex of suggestions sentence of, are considered on overcoming of crisis.

Ключові слова: фінансовий стан, санація, підприємство, фінансова криза, стадії санації.

Сьогодні більшість підприємств України знаходяться в складному фінансовому стані. Взаємні неплатежі між суб'єктами господарювання, високі податкові й банківські процентні ставки призводять до неплатоспроможності підприємств. Зовнішньою ознакою банкрутства підприємства виступає припинення його поточних платежів і нездатність задовольнити вимоги кредиторів протягом трьох місяців від дня настання терміну їх виконання.

Питанням фінансової санації підприємства присвячено праці В.Г.Крижановського, В.І.Лапенкова, В.І.Лютера, Е.С.Мінаєва, І.П.Булєєва, Н.Е.Брюховецької, А.М.Ковальової [2-4] та ін.

Високо оцінюючи результати досліджень вказаних авторів, необхідно зазначити, що ряд проблем методичного і практичного характеру в області організації процесу фінансової санації підприємства, реалізації комплексу заходів, направлених на подолання фінансової кризи на промислових підприємствах недостатньо опрацьовані. Це стосується методів проведення фінансового аналізу, інформаційно-аналітичного забезпечення даного процесу на підприємствах.

Метою даного дослідження є пошук оптимальних шляхів виходу з фінансової кризи підприємства шляхом реалізації комплексу заходів.